

længelse af dette kan man måske finde andre organisationskriterier for P&T's historie i de sidste 35 år end Johansens organisationsbundne fortælling.

For de to bind gælder, som for værket som helhed, at de fremtræder meget gennearbejdede i den grafiske tilrettelægning ved Jens Lorentzen, og med et gennemgående velvalgt og æstetisk tilfredsstillende illustrationsmateriale ved forfatterne og værkets gennemgående billedredaktør Anders Monrad Møller.

Hans Kryger Larsen

RASMUS KRETH OG MICHAEL MOGENSEN: *Flugten til Sverige. Aktionen mod de danske jøder oktober 1943*. København, Gyldendal 1995. 183 s., ill.

Emnet for Rasmus Kreth og Michael Mogensens nu publicerede specialeafhandling turde være et af besættelsestidshistoriens klassiske. De to jødeaktioner i oktober 1943 – den tyske forfølgelse i aften- og nattetimerne 1.-2. oktober og den danske redningsaktion i ugerne efter – har påkaldt sig massiv interesse fra læg som lærer, herhjemme og i udlandet. Resultatet har været en omfattende litteratur, der hvad redningsindsatsen angår spænder vidt: fra heroiserende mytologi over erindringsbilleder til faghistorikernes forsøg på at begribe »en begivenhed, som kun den historiske kendsgerning kan gøre troværdig« (Henrik S. Nissen).

På den baggrund kunne man godt nære den formodning, at det, der skal siges, *ersagt*. Men faktisk lykkes det Kreth og Mogensen at komme et godt skridt videre, og deres bog står i flere henseender som en både tiltrængt og vellykket kritisk revision af den hidtidige forskning. Siden Hæstrup har således det synspunkt været gældende, at redningsaktionen, kaotisk og øjeblikksbestemt som den var, måtte skildres i hovedsagen på det ikke ubetydelige beretningsmateriale, der findes. Tankevækkende nok er det imidlertid lykkedes forfatterne at grave et betydeligt *svensk* materiale frem i Stockholm og Lund, først og fremmest politiets forhørsrapporter og de registreringsskemaer, der afløste rapporterne, da det blev uoverkommeligt at forhøre samtlige flygtninge. Hertil kommer militært materiale fra Försvarsstaben og Sydkystens marinedistrikt. På dansk side er hovedkilden lederen af Rigspolitiets kystbevogtning, politiinspektør Sven Holten ikke tidligere systematisk udnyttede privatarkiv, mens den tyske side dækkes af Rigsarkivets samling af fotografier og mikrofilms.

På dette grundlag redegør forfatterne indledningsvis for jødeaktionens politiske baggrund uden dog at tilføje afgørende nyt. Udgangspunktet er tesen om Werner Bests dobbeltspil, hvorefter den rigsbefuldmægtigede både udløste og senere saboterede aktionen. At snart sagt alle tyske instanser var lorne ved foretagendet bekræftes endnu engang. En næranalyse af begivenhedsforløbet på selve aktionsnatten afliver imidlertid den sejlivede forestilling om, at forfølgelsen fra tysk side var lagt an som en begrænset aktion og baseret på beskedne mandskabsressourcer. Faktisk var mindst 13-1400 ordenspolitisoldater indsat i de godt tre timer aktionen stod på og målet var klart at pågribe samtlige jøder. Var der begrænsninger, så bestod de dels i den varsomme fremgangsmåde, der på Bests foranledning blev taget i anvendelse – politisoldaterne måtte ikke bryde ind i jødernes lejligheder, men havde ordre til at fremskaffe nøgler fra viceværter

og lign. – dels i det forhold, at tyskerne på forhånd havde spillet sig overraskelsesmomentet af hænde.

Bogens bedste stykke er en analyse af flugten fra Danmark til Sverige fra 9. april 1940 til og med den jødiske masseflugt i oktober 1943, der dokumenterer Augustoprørets betydning i sammenhængen. De tre første besættelsesår bragte 119 danske flygtninge til Sverige, et tal, der forøgedes med 609 alene i september 1943 (indtil 27/9). Da kom Duckwitz' advarsel om den forestående aktion, hvorefter jødernes flugt tog sin begyndelse. Frem til aktionsnatten nåede o. 500 jøder til Sverige, i den følgende uge kom yderligere 1500 over og i masseflugtens kulminationsfase 8.-9. oktober nåede 2500 over i løbet af bare 48 timer. Allerede i midten af oktober var 90 % af jøderne sluppet over Sundet.

Prisværdigt lykkes det forfatterne at nuancere Leni Yahils ret stereotype billede af de danske jøder som »objekter for redning«. Bogen dokumenterer, at ganske mange jøder på egen hånd fandt til Sverige både før og under redningsaktionen, men også at betingelsen herfor var, at de selv kunne finansiere overfarten.

Et kapitel om motiverne bag hjælpearbejdet følger de forbehold, danske forskere har haft overfor Yahils stærkt idealiserende tolkning. På basis af det svenske materiale får vi bl.a. en analyse af det ømfindtlige pengespørgsmål, der bekræfter en overfartspris i omegnen af de 1000 kr. – vel det tyvedobbelte i nutidskroner. En gennemgang af de politimæssige forholdsregler og straffene, flugthjælpen blev belagt med, viser, at risikoen var ringe – og at hjælperne vidste det.

Efter den 2. oktober var besættelsesmagtens indsats mere end beskeden. En tæt analyse af det tyske materiale godtgør således, at der til vands i oktober *intet* blev gjort for at hindre jødernes flugt. Ikke én af de i alt 6-700 illegale transporter blev opbragt. Det tyske sikkerhedspoliti indgreb til lands nåede mere, men indsatsen var stærkt varierende. En Gestapo-Juhl i Helsingør var undtagelsen, ikke reglen, og ordenspolitibataljonerne, der havde været indsat på selve aktionsnatten, blev ikke senere taget i anvendelse. Værnemagten var antagelig instrueret om at assistere sikkerhedspolitiet, når anmodning forelå, men heller ikke her var der tale om nogen højt prioriteret opgave.

Særdeles skånsom er bogens behandling af det danske kystpoliti i oktoberdagene, og ikke mange eksempler på kystbetjentes individuelle hjælp overses. Men faktisk stod jo ikke mindst politiets virksomhed som et synligt bevis på alvoren bag det officielle Danmarks samarbejde med besættelsesmagten, og om betjentenes rolle som kollaborationens sikre støtter ændrede sig så afgørende efter 29. august 1943, som forfatterne synes at lægge op til, kan man tvivle på. Ihvertfald forekommer karakteristikken af kystpolitiets mandskab som medspillere under redningsaktionen mindre velunderbygget – jvf. bogens egne eksempler (s. 76ff) og skildringen af Gillelejeepisoden 6. oktober (sst.).

Kreth og Mogensens konklusion er overbevisende. Når den tyske aktion mod jøderne blev en eklatant fiasko – og den danske aktion for dem omvendt en overvældende succes – så ligger forklaringen først og fremmest i besættelsesmagtens indsats, der begrænsedes afgørende af den rigsbefuldmægtigedes dobbeltspil. Uden at forklejne de danskes dåd har forfatterne dermed sat redningsaktionen i et perspektiv, der gør den mere begribelig. Og det er ikke så ringe.

Henrik Dethlefsen